

N:o 5.

Ank. till Riksd. kansli den 15 mars 1897, kl. 12 midd.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 2, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående undervisningen i geografi vid de allmänna läroverken.

Utskottet har från Andra Kammaren fått mottaga en af herr *Edu. Svensson* i Karlskrona väckt motion, n:o 105, i hvilken hemställes: »att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes förordna:

att större timtal inrymmes åt geografiundervisningen vid de allmänna läroverken;

att geografin äfven i de högre klasserna må skiljas från historien; samt

att vid tillsättandet af lärarebefattningar geografin måtte förklaras för särskildt undervisningsämne.»

Motionären erinrar derom, att han under förlidet års riksdag inom Andra Kammaren väckte en motion med enahanda syfte som det nu framställda förslaget. Andra Kammarens tillfälliga utskott n:o 1, till hvilket ifrågavarande motion då remitterades, ingick emellertid icke i saklig pröfning af densamma dels till följd af den sena tid af riksdagen, under hvilken motionen kommit utskottet tillhanda, och dels, såsom utskottet yttrade, »ehuru de väckta förslagen om de allmänna läroverkens reformerande i praktisk riktning icke denna gång ledt till något resultat, så torde dock en dylik reform ej vara allt för aflägsen». Under sådana

förhållanden ansåg utskottet olämpligt, att en skrivelse då afläts angående ett särskildt läroämnes ställning, samt afstyrkte motionen, hvilken ock af kammaren blef afslagen.

Då emellertid det största, för att icke säga det enda, skälet för utskottets afstyrkande utlåtande tycktes hafva varit den sena tid af riksdagen, hvarunder motionen framkommit, och då under den öfverläggning rörande ifrågavarande utskottsbetänkande, som inom kammaren förekom, tre af kammarens ledamöter, hvilka alla egde praktisk erfarenhet i nämnda fråga, uttalade starka sympatier för det af motionären framställda förslaget, har han ansett sig icke sakna anledning att åter bringa frågan under kammarens och, eventuellt, Riksdagens pröfning, hvadan han, hänvisande till de motiv, som vid 1896 års riksdag uti motionen n:o 241 blifvit framhållna, förnyat sin här ofvan återgifna hemställan.

De skäl, motionären i fjor anförde till stöd för sitt förslag och till hvilka han nu hänvisar, äro i sammandrag följande.

Geografien stode ej i vikt efter något annat läroämne, utan torde i vår tid med fog kunna påstås vara ett af de mest betydelsefulla. En författare i *Pedagogisk Tidskrift* år 1886 yttrade härom:

“Utom det att geografiens studium är synnerligen själsodlande och med tillhjälp af den moderna undervisningsmaterielen kan göras särdeles tilltalande för lärjungen, är det också mer än de flesta skolämnena fruktbarande i praktiskt hänseende. Kunskapen om vår jord är ju i och för sig utomordentligt lärorik, och i än högre grad blir den så genom sina mångfaldiga beröringspunkter med andra discipliner, exempelvis naturvetenskapens olika grenar, historien, statskunskapen och statistiken. Endast genom detta studium förvärfvar lärjungen någon insigt om handelns och industriens oerhörda utveckling i våra dagar, om de särskilda rikenas förvärfvskällor och materiella kultur samt om de genom allt detta nyskapade förhållandena i det menskliga lifvet. Korteligen, detta studium är den enda väg, på hvilken människan erhåller en sann kännedom om den värld, i hvilken hon lever. Den geografiska kunskapen är således ingalunda en lyxartikel, som staten — allra minst en liten och fattig som vår — kan saklöst undanhålla dem, hvilka skola blifva dess kulturs bärare eller blott aktiva medborgare, vare sig de komma att egna sig åt vetenskapen, undervisningen, handeln, industrien eller jordbruket; den är fastmera en nödvändighetsvara, hvars saknad måste förnimmas på ett smärtsamt sätt.

Man kan icke heller såsom skäl för tillbakasättandet af geografien anföras, att dennas betydelse på sista tiden minskats. Förhållandet är nemligen rakt motsatt: aldrig har den spelat en större roll än nu, och ändå är dess betydelse stadd i ständig tillväxt. De nya, snabba och billiga kommunikationsmedlen hafva mångfaldigat för-

bindelserna mellan länderna och så att säga närmat dem till hvarandra. Emigration, immigration och konkurrens — för att taga blott ett par detaljer i betraktande — deras vilkor, förlopp och verkningar äro af högsta betydelse för hvarje civiliserad stat, och obekantskapen med de samma måste lända medborgarne till men. Geografisk kunskap måste alltså betraktas såsom oumbärlig för allmänbildningen, och så länge den nu varande sorgliga regimen består, finnes därför en högst betänklig lucka i abiturienternas bildning.»

Oaktadt geografiens stora vikt och betydelse, intoge dock ämnet en tillbakasatt ställning vid läroverken. Häremot hade likväl på senare tider talrika röster höjt sig såväl från den stora allmänhetens som i synnerhet från lärarnes sida.

Motionären erinrar i detta hänseende derom, att redan vid det 7:e allmänna läraremötet (1872) bragtes frågan om geografiens ställning på tal. Diskussionen häröfver fortsattes såväl vid det 9:de (1878) som vid det 11:e allmänna läraremötet (1884), der den resulterade i uttalanden om reformer i den rigtning, som motionären föreslagit. Det behöfliga i fråga om förändring af geografiundervisningen framhölls samtidigt härmed vid universitetens förhandlingar af framlidne professor Hammarstrand i Upsala och dåvarande professor Odhner i Lund, som hänvisade till förhållandet i andra länder.

Äfven inom regeringen hade röster höjt sig för ett bättre tillgodoseende af geografiundervisningens kraf. I ett andragande i statsrådet den 12 januari 1889 yttrade dåvarande ecklesiastikministern Gunnar Wennerberg,

att »med hänsyn till den ogynsamma ställning, hvori geografin för närvarande onekligen befinner sig vid våra läroverk, och då åtgärder utan tvifvel böra företagas till dess förbättring, helst sedan denna vetenskap numera vunnit en storartad utveckling, torde i första rummet böra sörjas för att geografin blir tillbörligt tillgodosedd vid lärarebildningen».

Trots dessa yrkanden från skilda håll, hade den år 1890 tillsatta läroverkskomitén likväl ej vederbörligen tillgodosett geografiens ställning. De förändringar, som nämnda komité föreslagit i fråga om geografiundervisningen och som genom de år 1895 vidtagna ändringarna i läroverksstadgan påbjudits, inskränkte sig nemligen nästan uteslutande dertill, att sammanlagda timtalet i historia och geografi i 4:de klassen minskats och i 3:dje klassen ökats med en timme, samt att i de fem lägre klasserna geografin numera skilts från historien. Den förra åtgärden vore utan all praktisk betydelse, och äfven den senare syntes vara af problematiskt värde, då vederbörande uraktlåtit draga fulla konsekvensen deraf, nemligen att äfven vid lärareplatsers tillsättning förklara geografin för ett särskildt undervisningsämne. Denna urakt-

låtenhet vore desto mera besynnerlig, som komiterade just motiverat geografiens skiljande från historien hufvudsakligen dermed, att undervisningen i det förra ämnet i så fall kunde anförtros åt läraren i naturkunnighet, och sålunda tydligt visat, att de ansett, att geografin ej stode i någon närmare frändskap till historien än till något annat skolämne.

Derför påyrkade motionären, att vid tillsättandet af lärarebefattningar geografin måtte förklaras för särskildt undervisningsämne, hänvisande till de olägenheter, som äro en följd af dess sammankopplande med historien.

Till sist åberopade sig motionären på utlandets exempel. I vårt grannland Danmark hade geografin under de senare tjugo åren varit fullständigt skild från historien, hvarjemte åtgärder vidtagits för att erhålla fullt kompetenta undervisare i begge dessa läroämnen. I öfriga kulturstater, såsom Tyskland, Frankrike och England m. fl., hade äfven på flerfaldigt sätt blifvit sörjdt för höjandet af geografiens studium.

Innan utskottet går att för egen del yttra sig om det föreliggande förslaget, torde en redogörelse för nu gällande stadganden på det omhandlade området böra meddelas.

Enligt den genom kongl. cirkuläret den 22 mars 1895 i vissa delar ändrade undervisningsplanen för de allmänna läroverken äro, såväl på latin- som på reallinien, följande *antal timmar i hvarje vecka* anslagna åt de i de fem lägre klasserna åtskilda, men på det högre stadiet ännu förenade ämnena historia och geografi:

	Historia:	Geografi:
Klass I	2	2
” II	3	2
” III	3	3
” IV	3	1
” V	3	1
” VI: 1	3	
” ” 2	3	
” VII: 1	3	
” ” 2	3	

Lärokursen i geografi, hvilken för de båda linierna är gemensam i de fem lägre klasserna, men sedan olika, har genom samma kongl. cirkulär blifvit faststald på följande sätt:

Första klassen.

Kort öfversigt af verdensdelarne och världshafven efter jordgloben; fäderneslandets geografi; öfriga europeiska länders fysiska och politiska geografi påbörjad.

Andra klassen.

De europeiska ländernas fysiska och politiska geografi fortsatt.

Tredje klassen.

Europas geografi afslutad; de främmande verdensdelarnas fysiska och politiska geografi påbörjad.

Fjerde klassen.

De främmande verdensdelarnas geografi fortsatt och afslutad.

Femte klassen.

Repetition af de föregående klassernas kurs.

Sjette klassens nedre afdelning.

Latinlinien.

Geografisk repetition i samband med den historiska undervisningen.

Reallinien.

Geografi i utförligare framställning: Europas geografi påbörjad.

Sjette klassens öfre afdelning.

Geografisk repetition såsom i föregående afdelning.

Geografi såsom i föregående afdelning: Europas geografi afslutad.

Sjunde klassens nedre afdelning.

Geografisk repetition såsom i föregående klass.

Geografi såsom i föregående klass: de främmande verdensdelarna.

Sjunde klassens öfre afdelning.

Geografisk repetition såsom i föregående afdelning.

Öfversigtlig repetition af den geografiska kursen.

Dessutom äro följande *feriearbeten i geografi* påbjudna, hvarvid dock är att märka, att uraktlåtenhet att fullgöra dessa feriearbeten för lärjungen ej medför någon egentlig påföljd:

Femte klassen.

Repetition af Skandinaviska halföns och Danmarks geografi.

Sjette klassens nedre afdelning.

Läsning af omkring 100 sidor i en geografisk läsebok eller i stället för en del af denna uppgift kartritning.

Sjette klassens öfre afdelning.

Läsning af omkring 100 sidor i en geografisk läsebok eller i stället för en del af denna uppgift kartritning.

Sjunde klassens öfre afdelning.

Repetition af Europas geografi.

Enligt § 52 af gällande läroverksstadga, sådan denna genom ofvan anförda kongl. cirkulär blifvit ändrad, äro de ämnesgrupper, i hvilka geografi ingår vid sökande af *lektorsbefattning*, följande:

kristendom och historia med geografi,
modersmålet och historia med geografi,
latinska språket och historia med geografi,
historia med geografi och filosofisk propedeutik.

Enligt nämnda § af läroverksstadgan ingår geografi vid sökande af *adjunks-* eller *kollegabefattning* i nedanstående ämnesgrupper:

Kristendom, modersmålet och historia med geografi,
kristendom, latinska språket och historia med geografi,
modersmålet, latinska språket och historia med geografi,
modersmålet, tyska språket och historia med geografi,
latinska och grekiska språken samt historia med geografi,
historia med geografi och naturlära.

Af vigt för den föreliggande frågans bedömande är äfven att känna det *geografiska studiets ställning vid våra universitet*. I Lund har man i detta afseende kommit derhän, att genom Riksdagens beslut år 1894 en e. o. professur i geografi och historia — två ämnen, som icke till någondera vetenskapens fromma sammankopplats — blifvit upprättad, ehuru denna professur ännu ej hunnit blifva tillsatt, utan tills vidare upprätthållits på förordnande. I Upsala åter meddelas undervisning i geografi af en docent, som härför åtnjuter särskildt arfvode. Vid båda universiteten gifves vid afläggande af de filosofiska examina, som medföra kompetens till läraretjenster vid de allmänna läroverken, betyg i geografi tills vidare endast tillsammans med betyg i statskunskap. I Lund intages dock betyget i geografi i examensprotokollet, medan i Upsala viss hänsyn tages till ådagalagda insigter i nämnda ämne vid afgifvande af ett gemensamt betyg i »statskunskap med geografi», såsom ämnesgruppen officiellt kallas. Emellertid gör sig för närvarande vid båda universiteten en liflig sträfvan gällande att få betyget i geografi skildt från betyget i statskunskap och geografien betraktad såsom ett särskildt, med historien och stats-

kunskapen likställt examensämne. Såväl i Lund som i Upsala hafva under de senare åren gifvits undervisningskurser i geografi, lämpade för blifvande elementarlärare i ämnet, och från kompetent håll har meddelats, att vid profårskursen under de senare åren en märkbar förbättring visat sig i afseende å lärarekandidaternas kunskaper i och intresse för ifrågasvarande ämne.

Utskottet har, efter inhemtandet af ofvan meddelade upplysningar angående den geografiska undervisningens ställning vid läroverken och universiteten, funnit den af motionären väckta frågan i flera afseenden vara särdeles beaktansvärd.

Geografien är nemligen, rätt fattad, både såsom allmänbildande ämne och till följd af den praktiska nytta, som dess studium för nästan alla ställningar i lifvet medför, väl förtjent af en sjelfständigare och mera framskjuten plats på de allmänna läroverkens schema än detta ämne äfven efter de år 1895 genomförda, föga betydande ändringarna i undervisningsplanen intager, särskildt i de högre klasserna. Men skall den nu åsyftade förbättringen af ämnets ställning vid läroverken med fullt gagn kunna genomföras, då bör först och främst lärarebildningen i geografi stärkas, och denna beror i sin ordning på ämnets ställning vid universiteten, en omständighet af största vikt, som af motionären endast i förbigående blifvit berörd.

Utskottet vill derfor såsom sin mening uttala, att det första och väsentligaste villkoret för höjandet af undervisningen i geografi vid de allmänna läroverken är att söka i upprättandet af särskilda lärostolar i detta ämne vid våra universitet. Ett sådant kraf framställdes med styrka redan vid det allmänna läraremötet i Stockholm 1884, och dess berättigande ej blott med hänsyn till lärarebildningen utan äfven i och för sig, i rent vetenskapligt afseende, torde bland annat framgå af det faktum, att Sverige numera är den enda stat af någon betydelse i Europa, der geografien ej eger sin särskilde målsman vid universiteten. Och detta, ehuru vårt land på de geografiska upptäcktsfärdernas fält intager en så hedrande plats.

Då emellertid det geografiska studiet vid våra universitet — såsom ofvan visats — på senare tider gjort afsevärda framsteg, äfven om ännu åtskilligt återstår att önska för att den akademiska undervisningen i geo-

grafi skall kunna sägas vara på ett fullt tillfredsställande sätt ordnad, så torde tiden redan nu vara inne att göra åtminstone något för att åt ifrågavarande ämne bereda en bättre ställning än hittills vid de allmänna läroverken.

I sådant afseende anser utskottet ett godt medel vara påvisadt i hvad motionären i tredje momentet af sina slutpåståenden yrkar, nemligen att geografin vid tillsättande af lärarebefattningar vid de allmänna läroverken måtte förklaras för ett särskildt undervisningsämne. Hittills har nemligen geografin vid sådana tillfällen alltid räknats tillsammans med historien, ja, rent af såsom ett bihang till detta ämne, i det att ämnesgruppen i läroverksstadgan benämnes »historia med geografi».

En bestämmelse, sådan som motionären föreslagit, om de båda ämnenas åtskiljande vid tjenstetillsättningar kan utan rubbning af undervisningsplanen och utan kostnad för statsverket omedelbart genomföras. Den skulle för läroverken medföra den ganska afsevärda fördelen, att geografin vid lärarebefattningars ledigförklarande och tillsättande långt mer än hittills kunde komma till sin rätt och lättare förenas med ämnen af olika slag, å ena sidan med vissa humanistiska och å andra med vissa naturvetenskapliga ämnen. Derigenom kunde ett större antal lärarekandidater få intresse af att taga geografi såsom ämne i sin akademiska examen och dugliga lärarekrafter sålunda tillföras det geografiska studiet, hvilket äfven vid universiteten borde uppmuntras genom särskilda examensbetyg, afsöndrade från betyget i statskunskap, men omfattande pröfning såväl i fysisk som i politisk geografi. Derigenom skulle ock utjemnas den oegentlighet, som nu förefinnes derutinnan, att en blifvande elementarlärare i geografi antingen icke alls studerar ämnet vid universitetet, om han nemligen, såsom ofta skett, tager historia men ej statskunskap i sin examen, eller också måste studera tre ämnen (historia, statskunskap och geografi) utan att dock därför vid tjenstetillsättningar få räkna sig mer än ett ämne till godo (historia med geografi). Det af motionären föreslagna särskiljandet af historia och geografi vid tjenstetillsättningar kan alltså betraktas som en gärd af billighet, på samma gång det för läroverken skulle öppna möjlighet att både på det lägre och på det högre stadiet bättre än hittills fylla deras behof af goda lärarekrafter i geografi.

Hvad motionären i öfrigt föreslagit rörande inrymmandet af ett större antal timmar åt geografin och ämnets skiljande från historien äfven i läroverkens högre klasser, finner utskottet äfvenledes innebära beaktansvärda kraf, utan hvilkas tillgodoseende det nu förordade särskiljandet af geografi och historia vid tjenstetillsättningar ej kan väntas

blifva fullt effektivt. Onekligen är nemligen den tid af tre timmar i veckan, som genom den nuvarande undervisningsplanen i VI och VII klasserna är tillmätt tre för den allmänna bildningen så viktiga ämnen som historia, geografi och statskunskap tillsammans, alltför knapp. I realliniens högre klasser har geografin väl fått sig särskilda kurser, men inga särskilda timmar anvisade, utan får nöja sig med hvad som kan afstås af historien, hvilken af gammalt betraktats såsom ett viktigare ämne. Och i latinliniens högre klasser är geografis ställning än svagare derigenom, att den historiska kursen här är mera omfattande än på reallinien och sålunda tager längre tid att genomgå, samt derigenom, att inga särskilda kurser i geografi för de fyra sista årsklasserna å latinlinien äro föreskrifna, utan endast — såsom det heter — »geografisk repetition i samband med den historiska undervisningen», en högst allmän anvisning, hvaraf i många fall, på grund af bristande tid, i praktiken torde blifva intet eller föga bättre än intet. Visserligen hafva numera, genom kongl. cirkuläret den 22 mars 1895, feriearbeten i geografi blifvit påbjudna till VI klassen (läsning af ett par hundratal sidor i en geografisk lärobok) och till VII: 2 klassen (repetition af Europas geografi); men dels torde dessa feriearbeten endast mycket ofullständigt komma att fylla sin uppgift, dels kunna de naturligen aldrig ersätta en systematisk, under lärarens ledning inhemtad framställning af sådana delar af geografin, som förut lemnats å sido såsom för det lägre stadiet mindre lämpade, men som dock för lärjungens framtida verksamhet äro af vikt. Sålunda har det kunnat inträffa, att ynglingar från latinlinien afgå till universitetet utan annan kunskap i geografi än mer eller mindre svaga hågkomster af hvad de i de fem lägre klasserna af läroverket inhemtat, hvarför också från censorers sida flerfaldiga gånger framstälts anmärkningar särskildt mot abiturienternas å latinlinien otillfredsställande insigter i detta ämne.

Sådana missförhållanden bör man naturligen, så fort ske kan, söka undanröjda. I likhet med motionären håller utskottet före, att för att på ett fullt tidsenligt sätt tillgodose det geografiska studiet borde både på real- och latinliniens högre stadium undervisningstiden för geografi ökas och åt ämnet beredas egna timmar i undervisningsplanen, skilda från historietimmarna. Derigenom skulle i de högre klasserna ej blott kunna än en gång genomgå den kurs i geografi, som på det lägre stadiet blifvit läst och som i ett minnesämne som geografi väl kan behöfva ytterligare repeteras och befästas, utan kursen skulle äfven med fördel kunna utvidgas genom inhemtande af viktiga delar af ämnet, som

i de lägre klasserna blifvit förbigångna eller endast flygtigt berörda, men för hvilkas inhemtande lärjungen nu är mogen. Såsom lämpliga beståndsdelar af en dylik högre kurs i geografi kunna exempelvis framhållas en öfverblick af de geologiska utvecklingsperioderna, åtskilliga fakta från den allmänna fysiska och matematiska geografiens område, en redogörelse för de förnämsta kolonialväldena och deras betydelse samt för de stora europeiska kulturländernas ekonomiska och politiska förhållanden, deras näringar, samfärdsel, författning, religion, bildning o. s. v., dervid jemförelsen med fosterlandets förhållanden stadigt bör fasthållas. En dylik kurs i geografi, meddelad på särskildt deråt anslagen tid under de senare skolåren, skulle otvifvelaktigt visa sig vara en värdefull förstärkning af den bildning, hvarmed läroverkens alumner träda ut i lifvet.

Huru utrymme för en sådan kurs i geografi lämpligen skulle kunna beredas i undervisningsplanen, utan att därför den åt historien och statskunskapen för närvarande anslagna tiden lede intrång eller undervisningstimmarnes antal i veckan ökades, det skall utskottet emellertid ej inlåta sig på. Ty då den nuvarande undervisningsplanen för de allmänna läroverken, ej minst hvad beträffar det högre stadiet, i flera andra afseenden än det ofvan påpekade måste anses otillfredställande, och då en genomgripande reform af läroverken allmänt erkännes vara i hög grad af behovet påkallad, anser sig utskottet ej böra tillstyrka kammaren att i den ifrågavarande detaljen af undervisningsplanen nu begära en ändring, som dock aldrig kunde blifva annat än ett lappverk.

Under framhållande deraf, att den viktigaste förutsättningen för höjande af undervisningen i geografi vid de allmänna läroverken torde vara att söka i upprättandet af särskilda lärostolar i detta ämne vid våra universitet — en fråga, som dock nu icke föreligger —, men att likväl ett icke oväsentligt medel till främjande af lärarebildningen i ämnet redan nu kan vinnas genom stadgandet, att geografin vid tjenstetillsättningar må räknas såsom ett från historien skildt ämne, får alltså utskottet, i förhoppning att en mera omfattande läroverksreform ej alltför länge skall låta vänta på sig, inskränka sig till att i anledning af herr Svenssons ifrågavarande motion hemställa:

1:o) att Andra Kammaren för sin del ville besluta, att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om meddelande af sådana bestämmelser, att vid tillsättande af lärarebefattningar vid de allmänna läroverken geografin måtte räknas såsom särskildt undervisningsämne; samt

2:o) att motionärens öfriga yrkanden icke för närvarande måtte föranleda till någon åtgärd från kammarens sida.

Stockholm den 12 mars 1897.

På utskottets vägnar:

EMIL HAMMARLUND.
